

Hol halt meg Petőfi?

Nézetek lehetséges sírhelyéről és egy plágium háttere

Kovács László régész elsősorban a honfoglalás és a kora Árpád-kor kutatója. 1968-ban László Gyula szakmai irányításával szerzett egyetemi doktori címet, disszertációját a történettudományok doktora címért 1995-ben védte meg. 1991–2007-ig, nyugdíjba vonulásáig az MTA Régészeti Intézetének igazgatóhelyettese volt. Számos X–XII. századi magyar köznépi temetőben végzett ásatást, publikációinak száma meghaladja a kétszázat. Legutóbbi kötete a múlt hónapban jelent meg *A magyar kalandozások zsákmányáról címmel, amelyben a X. századi sír- és kincsleletekben felbukkant idegen – arab, bizánci, nyugat-európai (angol, cseh, francia, itáliai és német) – pénzeket vizsgálja, s a leletekből levont következtetéseket veti össze az írásos forrásokkal. Az Igazságügyi Szakértői és Kutató Intézetek exhumálási bizottságának tagjaként 1992 októbere óta vesz részt személyazonosító ásatásokon. Mintegy 250 sírbon-tás munkatársa volt, így az Újköztemető 299. és 301. parcellájában, a márianosztrai és a váci rabtemetőben, a nyergesújfalui és a recski temetőben, továbbá a kőszegi tömegsíroknál. Foglalkozott a szibériai Krasznojarszk hadifogolytáborában 1917 júniusában elhunyt költő, Gyóni Géza exhumálására vonatkozó tervekkel, a sír meglétének és azonosíthatóságának kérdésével, ennek kapcsán megírta Gyóni Géza hadifogolytársának, Dús Ferenc (1888–1945) antropológus-tanárnak az életrajzát. Vizsgálta Petőfi szibériai hadifogságá-*

nak és eloroszosodásának a múlt század nyolcvanas éveiben újra felélesztett és erőszakos sajtóhadjáratral népszerűsített legendáját, számos cikket írt róla, ő szerkesztette a Nem Petőfi! című tanulmánykötetet (1992). És bár ritkán van értelme annak, hogy „nem-tudományos állításokról, dilettáns képzelgésekről könyvet legyen érdemes írni”, a szibériai Petőfi-ügyet ilyennek ítélte: nekiállt összegyűjteni, ellenőrizni, értékelni és összevetni a vele kapcsolatban hivatkozott forrásokat, híradásokat, magyar és külföldi szakértői véleményeket, járt a barguzini ásatás helyszínén. Tudományos cáfolatként hatodfélszáz oldalas monográfiájában Csalóka lidércfény nyomában. A szibériai Petőfi-kutatás csődje címmel 2003-ban tette közzé több mint egy évtizedes munkájának eredményeit, és konzultánsa volt A szibériai halott című, Lakatos Iván rendezésében 2005-ben elkészült tudományos ismeretterjesztő filmnek, bízva abban, hogy így a nagyközönség számára is nyilvánvalóan és véglegesen pontot lehet tenni a szibériai legenda ügyére. Természetes tehát, hogy érdeklődéssel vette kézbe Szűcs Gábornak a Corvina Kiadónál múlt év végén megjelent Petőfi halála. Fehéregyháza, 1849. július 31. című kötetét. A 75 oldalas könyvecske szerzője ugyanis azt állítja, sikerült meghatározni a költő elestének valószínű helyszínét. Szűcs Gábor munkája nagy sajtóvisszhangot kapott. A kérdésben megszólalt Kovács László is, az ő véleményének visszahangja azonban sokkal kisebb volt.

– Mielőtt rátérnénk Szűcs Gábor kötetére, az elmúlt több mint másfél évszázad terjedelmes kutatástörténetéből említsük meg azokat a szakembereket, akik helyszíni vizsgálatokat végeztek a segesvári csatatéren, megpróbálkoztak a tömegsírok és a magányos sírok helyének meghatározásával, és akiknek eredményei továbbgondolásra ma is érdemesek.

– Elsőként a kitűnő antropológusprofesszorról, Török Aurélról (1842–1912) beszéljünk. Ő 1885-ben emlékbizottságot alapított, amelynek Jókai Mór is tagja volt. Az adatgyűjtés érdekében országos felhívást tett közzé, majd egy hétig járta a helyszínt és meghatározott (tömeg)sírhelyeket. Ásatásokat akart végezni, és az volt a célja, hogy olasz példára a összes feltárható maradványt díszes osszárium-ban, mintegy panteonban összegyűjtve, az egykori csatatéren méltó emlékhelyet hozzon létre.

– Hogyan fogadta Török Aurél elképzelését a magyar közvélemény?

– Először támogatta, de hamarosan ellene fordult. Pl. Vadnai Károly (maga is volt 48-as honvéd), a Fővárosi Lapok alapítója és főszerkesztője kikelt az esetek nyugalmának megzavarása miatt. A tudós ellen gúnyvers is született. Bármilyen hihetetlen, Mikszáth

Kálmán sem volt kíméletes a neves antropológushoz. Scarron álnéven jegyzett, 1885-ben megjelent írásában egy „crème színű koponya” úgy nyilatkozik, hogy „a Török úr terve nagyon szerencsétlen s azonfelül szörnyen impraktikus. Mert vegyük föl, hogy semmit sem hoznak haza: az akkor fiasko. Vegyük föl, hogy nem Petőfit hozzák haza Petőfinek: ez akkor botrány. S végre vegyük föl, hogy magát Petőfit hozzák haza, – de akad-e olyan magyar ember, aki ezt elhiszi nekik? (...) Azért hát legjobb

Török Aurél

(Portróját a Ponori Thewrewk család bocsátotta rendelkezésünkre)

lenne, (...) ha mindjárt két koponyát hozna haza Török úr; egyet a Petőfi gyermekkorából, egyet pedig a férfikorából. (...) Petőfinek bizonytalan lévén nemcsak a halálozási helye, de a születési is, a késő utókor még el sem találja hinni a létezését, kivált ha ehhez még hozzájárulnak majd a hamis csontok is.” Régészként megjegyzem, csak a millenniumi ünnepek kapcsán ismerte fel és fogadta el a közvélemény azt, hogy a honfoglaló ősök maradványainak felkutatása sem kegyeletsértés.

– *Török Aurél tehát már akkor hozzá akart fogni a sírfeltáráshoz, amikor még csak egy nemzedéknyi idő telt el a szabadságharc leverése óta, vagyis akkor, amikor még szemtanúkkal is beszélhetett, s a helyszín viszonylag érintetlen volt. Ismerjük-e kutatásának eredményeit?*

– Török valóban felmérte a helyszínt, bizonyára készített jegyzeteket is, de azok elpusztultak vagy lappanganak valahol. Egy cikkben azonban vázlatosan összefoglalta megfigyeléseinek eredményeit, és ez az írása ma is alapvető és megkerülhetetlen.

– *Ki volt a következő kutató, aki járt és vizsgálatokat végzett az egykori csatatéren?*

– Hosszú szünet után Dienes András (1904–1962) irodalomtörténész és katonai szakíró következett. Ő a költő utolsó napjának eseményeit a számbajöhető források, visszaemlékezések, vélemények ütköztetésével óráról órára nyomon követte, és a feltárt adatokat láncolatba fogta. Az 1940-es években elkezdett kutatásait a börtönből 1955-ben szabadulva folytatta, majd 1956 nyarán helyszíni kutatások segítségével a halál valószínű helyét is meghatározta.

– *Milyen korabeli forrásokra támaszkodott Dienes András?*

– Elsősorban két személy beszámolójára: Lengyel József (1821–1895) székelykeresztúri felcserére, valamint báró August von der Heydte (1809–1880) őrnagyé-
ra, aki az Erdélybe benyomult orosz haderő parancsnoka, Lüders tábornok mellé beosztott egyik cs. kir. összekötő tiszt volt. Lengyel önkéntes „csatanézőként” szekerezett a hadszíntérré, ahol elkérte Göllner főhadnagy, élmezőnytiszt lovát, s azon lovagolt be a fehér-egyházi fogadóhoz, amelynek

udvarára három és négy óra között Petőfi is megérkezett az ellenkező irányból, a sárpataki híd felől. Később együtt mentek vissza a hídhoz, majd azon átkelve s mintegy ötven méterrel túl megállva látták meg a tőlük kb. háromszáz méterre délre a Rogyina-mezőn át lovon menekülő Bemet és táborkarát, illetve északra, a Livádia határrész kukoricásában előretörő orosz lovasokat. Eluralkodott a pánik, mindenki menekült. Lengyel a faluban hagyott lovon vágatott el a csatatérről. Petőfi csak az utolsók között indult meg. A szerencse megkísértette: találkozott jó ismerősével, Gyalókay Lajos táborkari századossal, akinek ekhós kocsiján aznap reggel a csatatérre érkezett. Gyalókay sürgette a költőt, tartson vele a kocsihoz, Petőfi azonban nem hitte el, hogy a zürzavarban a kocsi a helyén maradt, ezért inkább futásnak eredt. (Gyalókay megmenekült, mert kocsija valóban várt rá.) A Bem kíséretében a szántóföldön keresztül lovon menekülő Pap Lajos alezredes, táborkari főnök, illetve a Héjjasfalva felé vezető országúton lovagló és a bűni út északrai becsatlakozása előtti kaptatóról visszanező Lengyel egyaránt megpillantani vélte még az ugyanezen az országúton Fehéregyházából, a falu keleti szélén futva kibukkanó költőt. Dienes szerint ők látták utoljára élve Petőfit. Heydte őrnagy nem vett részt az ütközetben, de még aznap este kísérettel szemlét tartott a csatatéren, másnap pedig a hadifoglyokat is ellenőrizte. Először 1849 őszén, majd még kétszer beszámolt egy polgári ruhás holttestről, amelyet aztán Petőfivel vélt azonosítani, s amely a héjjasfalvi országút mellett egy „szökőkútta” szemben feküdt: a „leszúrt felkelő-

tiszt mellett, aki már nadrágra volt vetkőztetve, több vérrel szennyes iratot láttam heverni, amelyeket kirablása közben valószínűleg a kozákok találtak, és mint számukra

Dienes András

értéktelent, ismét eldobtak. (...) néhány lépésnyire a holttesttől hevert aztán még úgy száz darab magyar kitüntetés, rajtuk zsinagoga volt áthúzva (...) A talált dolgokból azt kellett következtetnem, hogy a halott tiszt állása szerint Bem környezetéhez tartozott, s ez arra készítetett, hogy közelebbről is megismerjem a holttestet, vajon nem fedezek-e föl benne valamely egykori ismerőst; de teljesen idegen volt nekem, sovány volt, kicsi, száraz arcú, nagyon határozott arckifejezéssel és nagy fekete körszakállal. Nadrágja fekete pantalló volt. Ezeknek az adatoknak a megjelölésével később több felkelőtisztnél is érdeklődtem e személyiség után, mire legtöbbször úgy vélte, hogy az Petőfi kellett legyen.” Az osztrák őrnagy arról is említést tett, hogy az ütközetet követő napon ennek a helynek a közelében egy frissen felhantolt sírt látott. Még 1849 őszén Szendrey Júlia személyesen érdeklődött nála. Az ő beszámolója alapján tett esküt férje haláláról, ezért

köthetett második házasságot 1850-ben. Dienes András azonosította a Heydte által említett szökökutát is, az úgynevezett Ispánkúttal, amelynek közelében 1969-ben felállították a Petőfi-emlékművet.

– *Felmerült-e kétely Dienes András következtetéseivel kapcsolatban?*

– Kevés. 1958-as könyvének recenziói – Agárdi Ferenc művelődés- és hadtörténész, valamint Barta János irodalomtörténész inkább elismeréssel írtak arról, hogy Dienes András a lehető legnagyobb gondossággal járt el. Nem véletlenül fogadta el tehát megállapításait a szaktudomány. A legutóbbi időkben azonban találkoztam olyan megfogalmazással, amely kimondva-kimondatlanul egy bizonyos Papp Kálmán kutatásaira utalhatott. Hermann Róbert ugyanis Dienes álláspontjával szemben kifejtette, hogy a Heydte jelentésében említett „szökökút” nem lehet azonos az Ispánkúttal, és ezt úgy hiszem, Papp Kálmán feltevése alapján állította. Hermann Róbert a halott tisztnél talált iratokkal kapcsolatban is aggályait fejezte ki.

– *Említi Papp Kálmán nevét. Ön hogyan került vele kapcsolatba?*

– Személyesen nem ismertem, de mivel évtizedek óta gyűjtök minden adalékot a kérdéssel kapcsolatban, egy kézirat a birtokomba került, valószínűleg az 1992-ben elhunyt Kiss József irodalomtörténész ajándékaként. Amikor pedig a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztősége a múlt év elején felkért arra, hogy a költő sírhelyével kapcsolatos nézeteket ismertessem és foglaljam össze, a munkámhoz szükségessé vált ez a kézirat. Szerzőjéről azonban nevén kívül nem tudtam semmit, még azt se, megjelent-e írása nyomtatásban.

Elkezdtem nyomozni utána, és az interneten véletlenül rábukkantam arra a bibliográfiai hivatkozásra, amely szerint ezt a tanulmányt a chicagói Szívárvány című folyóirat közölte 1988–1989-ben három folytatásban. A folyóirat szerkesztője, Mózsi Ferenc költő, akitől a szerzőre vonatkozóan információkat szerezhettem volna, már nem volt az élők sorában. A véletlen azonban ismét a kezemre játszott. Sorra felhívtam telefonon a budapesti Papp Kálmánokat, így eljutottam Papp azonos nevű fiához, akitől megkaptam édesapja rövid életrajzát.

– *Mit tudott meg róla?*

– Erdélyi szász apa és székely anya gyermekeként 1923-ban született. Műszerész volt, akit szív-

Papp Kálmán

infarktusa után leszázalékoltak, s ekkor kezdett Petőfi-kutatással foglalkozni. Járt az ütközet színhelyén, véleményét szakértőkkel egyeztetve alakította ki. Maga írja, hogy huszonegynéhány szakterület specialistáit kereste fel, többek között konzultált csillagással, fizikussal, geológussal, hidrogeo-

lógussal, meteorológussal, néprajzossal, patológussal, régésszel, pszichológussal, sport- és szemorvossal, elektronikai, faipari és korróziós szakértőkkel s természetesen történészekkel. Hosszú évek alatt imponáló munkát végzett. Egy újabb szívinfarktuszban 1990-ben elhunyt, s ekkor családja a kutatási eredményeit tartalmazó kéziratot és az általa összegyűjtött teljes anyagot a Petőfi Irodalmi Múzeumnak ajándékozta, ahol egyébként tanulmányának megjelent változatát is megtaláltam.

– *Van-e különbség a kézirat és a folyóiratban megjelent tanulmány szövege között?*

– Igen, van, ugyanis az általa meghatározni vélt sír pontos helyét a megjelent tanulmányban nem adta meg. A család úgy tudta, hogy Petőfi nyughelyének koordinátáit bár valóban meghatározta, de titokként a sírba magával vitte. Titkolásának tiszteletre méltó okát a folyóiratban maga árulta el: a térkép-koordinátákat „csak akkor vagyok hajlandó közzétenni, ha az erdélyi magyarság módszeres üldözése és a magyar emlékek pusztítása román részről tartósan és megbízhatóan megszűnik. Lelkiismeretem szerint nem tehetem ki Petőfi Sándor esetleg még meglévő földi maradványait tudatos pusztításnak.” A kéziratban azonban minden adatot pontosan megtaláltam.

Papp kutatási eredményeinek ismertetését bedolgoztam a Hadtörténelmi Közlemények számára írott tanulmányomba, de mivel az túlságosan terjedelmes lett, ezért a múlt év augusztusában egy szombathelyi tudományos folyóiratnak, a

Folia Anthropologicának adtam le. Írásomat egyébként Szűcs Gábor könyvének elolvasása után kiegészítettem, és egy rövidebb összefoglalást mégis megírtam a Hadtörténelmi Közlemények számára is.¹

– *Papp Kálmán kutatási eredményeinek ismeretében miért lepődött meg Szűcs Gábor következtetéseiről olvasva?*

– Azért, mert Szűcs Gábor sajátjaként feltüntetett kutatási eredményei kivétel nélkül mind Papp Kálmánéi. A fiatal szerző az ő megállapításait gyakran szóról szóra vette át a kéziratból, esetenként hosszabb fejezeteit értelem szerint rövidítette anélkül, hogy hivatkozott volna forrására. A két szöveget ilyen vonatkozásban összevettem, ezt bárki megteheti.

– *Papp Kálmán neve elő sem fordul Szűcs Gábor könyvében?*

– De igen, méghozzá három helyen. Az egyébként tisztességesen lábjegyzetelt kötetben a százöt lábjegyzet közül sok hivatkozik Dienes munkáira, de Pappéra egy sem. Először a nyári délután fényviszonyainak vizsgálatával kapcsolatban a 39. oldalon kerül elő Papp Kálmán neve, majd a 61. oldalon a szerző némiképp talányosan mond köszönetet neki azért, hogy könyvtervét (sic! K. L.) elolvashatta: „Mindent köszönök Papp Kálmánnak (†), akivel ugyan soha nem találkozhattam, mégis, úgy érzem, valahonnan figyel engem, vizsgáló szemmel nézi, amint *Az otffelejtt ember* című egykori könyvtervét olvasom, azt a megfeleltetett kutatómunkával létrehozott dolgozatot, amely soha nem kerülhetett a nyájas és értő Olvasó elé,

mert rossz időben, rossz helyen keletkezett. (...) Papp Kálmán tulajdonképpen sikerrel is járt, még ha a siker általános értelemben vett jelentését sohasem tapasztalhatta [is] meg.” A köszönetnyilvánítást követően megtaláljuk itt Papp Kálmán fényképét is, de ennek a fotónak a lelőhelye az egyébként szakmailag pontos képjegyzékben, egyetlenként, nincs feltüntetve. A forrásjegyzékben (71. old.) a következőképpen szerepel az elhunyt kutató munkája: Papp Kálmán: *Az otffelejtett ember* (Tanulmány). Budapest, 1986. E bibliográfiai adat alapján az érdeklődő olvasó számára reménytelen vállalkozás Papp dolgozatának azonosítása, mert nincs feltüntetve, hogy ez egy kézirat, amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeum őriz. Szűcs közli az általa használt folyóiratok listáját is. Az említett Szivárvány, valamint a Pappnak egy másik, az emlegett „szökökút” meghatározásáról írt tanulmányát közlő Ethnographia ebben nem szerepel. Azt hiszem, Szűcs Papp Kálmánnak csak a kéziratot anyagát ismerte, ezekről a folyóiratközleményeiről nem is tudott.

– *Mondhatjuk-e azt tehát, hogy Szűcs Gábor az elhunyt Papp Kálmán eredményeit tette közzé a saját neve alatt?*

– Sajnos ez történt.

– *Neves írók munkáiban gyakran találhatók hosszabb-rövidebb vendégszövegek, akár egész novellák is idézőjel nélkül. Némi cinizmussal gondolhatunk arra, hogy a fiatal kutatóra hatott a posztmodern szépirodalom bevett és elfogadott gyakorlata, az „intertextualitás”, amely – ez egyértelműen érzékelhető – kikezde az írásbeliség erkölcsiségét.*

– Igen, ez lehetséges, de tudományos munkáról lévén szó, hivatkozás nélkül nem idézhető

¹ Kovács László említett írása a Hadtörténelmi Közlemények legújabb, 124 (2011) számában *Petőfi Sándor fehéregyházi sírhelyének legújabb meghatározásáról* címmel jelent meg (1118–1128. o.), a szombathelyi Folia Anthropologica idei, 11 (2012) száma pedig közli a hosszabb tanulmányt *A szibériai ál-Petőfiről és a fehéregyházi hitelesről* címmel.

sem kiragadott szövegrész, sem más szerző szövegének rövidített összefoglalása. Ha Szűcs Gábor az elhunyt Papp Kálmán szinte ismeretlennek tekinthető és új szempontokat felvető kéziratban maradt tanulmányának ismertetésére vállalkozott volna, szakmailag vitathatalanul értékes feladatot végez el, és emberi tisztességhez sem fér kétség.

– *Szűcs Gábor könyvével, illetve nézeteivel tehát nincs mit tovább foglalkozni. Nézzük meg, mennyire megalapozottak Papp Kálmán feltételezései?*

– Úgy vélem, érdemes megvizsgálni és számításba venni őket. Józan megfontoláson alapul, hogy a gyalog menekülő költő esetleg nem juthatott el az Ispánkútig. A Héjjasfalvi úton futó civil, akit Lengyel és Pap Lajos is Petőfinek vélt, talán más menekülő lehetett. Hadtörténészeknek, történészeknek kelle- ne ellenőrizniük a Papp Kálmán által elfogadhatónak tartott Kurka Mihály-féle (helytelenül Szkurka János-féle) vallomást, amely szerint a huszár segítette a Fehéregyházáról késve kijutó költőt, aki a búni híd felől érkező orosz lovasok elől csak déli irányban menekülhetett, Papp szerint a Bukur patak keleti partja mentén vezető mezei úton a „Szöllőhegy” felé. „... sebesen jövök az úton, utolérem Petőfit az ajjutánst, aki egyedül, gyalog, hajadonfővel sebesen haladott az úton (...). Ahogy utolértem slisszoltam melléje és hátulról a tarkójánál benyúlva megragadtam a ruháját. Petőfi pedig balkézével ezt a kengyelszíjat fogta meg. Uram, haladjunk, mert űznek, jönnek utánunk! Sebesen vágatva vagy két puskalövést haladtunk. Egy ölnél is nagyobbakat lépett, mert bírta még a ló, de négy lovas-muszka hátulról mind

közelebb-közelebb jött utánunk (...). Petőfi visszatekintve kiáltja: állj meg! S abban a percben elereszti a kengyelszíjamat. Bocsáss! – kiáltja mérgesen – engem az Isten sem ment meg... Ezzel kirántja magát kezemből, s bal felé az út mellett a hegynek ment a kukoricába. De alig tehetett 25 vagy 30 lépést felfelé a kukoricába, az elől érkezett két muszka lovas utána ugratott, s láttam, amíg a réznyelű karddal az egyik kettőt vágott a fejére” – számolt be az öt megtámadó másik két orosz lovast lerázó Kurka a történekről. Eszerint a költőt tehát Papp számításai alapján a Korcsomba és Bukur patak összefolyásától délre mintegy kétszáz méterre, a Szöllőhegy nyugati lankáján ölték meg az oroszok. Kurka beszámolóját Dienes hiteltelenként elutasította, nem véletlenül, a vallomásváltozatok nem alap nélkül keltettek benne kételyeket. De magam úgy vélem, például Heydte tanúságát is újra végig kellene gondolni, mert vannak ellentmondások különböző időben tett beszámolóik között.

– *Mi következik Török Aurél, Dienes András és Papp Kálmán álláspontjának ütköztetéséből? Több a számításba jöhető helyszín a költő elestére vonatkozóan, így több a feltételezhető sírhely is, vagy kizárják egymást a három kutató nézetei?*

– Teljes bizonyossággal egyik helyszín sem zárható ki. A mellékelt térképre római számokkal bejelöltem a tömegsírokat, valamint a lehetséges magányos sírhelyeket, amelyek a következők:

I. A fehéregyházi román temető. Amikor a Haller-birtokon fasort ültettek, a munkások emberi maradványokra találtak. Ezeket egy ládában Haller József, mint Török Aurélnak elmondta, itt ásatta el. Dienes András ezt nem említi.

II. Az úgynevezett nagy hármás tömegsír, mintegy négyszáz honvéd nyughelye, rajta az 1880-as évek végén felállított emlékművel.

III. A Cionta (Csonta) Juon kertjében ásott, kb. húsz halottat rejtő tömegsír. A térképen nem jelöltem, de Papp Kálmán átvizsgálándónak tartotta a Csonta-kert nyugati végén kívül húzódó területet is az 1849 őszi titokban a helyszínen járt Kővári László történész emlékezésére hivatkozva, bár a Kővári-féle szövegből ez nem következik.

IV. Az „énekes őrnagynak” Török Aurél által látott sírja, amelynek helyét Török feljegyzései alapján a terepen még nem sikerült azonosítani, de felvetem, hogy esetleg a IXb-vel lehetett azonos.

V. A héjjasfalvi országúttól északra, Héjjasfalva elején ásott „kis tömegsír”.

VI. Török szerint Héjjasfalván „Somogyi úr kertjében” is eltemettek egy előkelő honvédet, de sírját már 1885-ben sem tudta a szemtanú megmutatni.

VII. Ugyancsak Török Aurél jegyezte fel, hogy az Ördög-pataka fölötti erdőben is gyakran akadtak emberi maradványokra.

VIII. Azt is Töröktől tudjuk, hogy 1867–1873 között, amikor a segesvár–brassói vasutat építették, ugyancsak kerültek elő maradványok. (A vasút vonalán még hozzávetőlegesen sem azonosítható sírhelyek.)

IXa–IXb. Ha számolunk azzal, hogy Heydte a szökőkútnál Petőfi holttestét láthatta, és ugyanitt másnap az ő friss sírhantját, akkor a sírhely lehet a Dienes-féle ispánkúti szökőkút helyén kívül a Papp-féle (a búni úttal szemközti) szökőkút környékén is.

X. Papp Kálmánnak a Kurka Mihály-féle emlékezésre alapozott

feltevése szerint a Korcsomba és Bukur patak összefolyásától délre mintegy kétszáz méterre, a Szőlőhegy nyugati lankájába tetszőleges helyen ásott magányos sír.

XI. A Lengyel József által 1860-ban említett tömegsír, amelyben szerinte Petőfi nyugszik 134 elesett társával. Papp a térképen megadott helyre jelölte be, ami valószínűleg nem elfogadható. Segesváron, a városi kórházban sebeibe tizenkilenc honvéd halt bele, őket a város temetőjében hantolták el. A térképen nem jelöltem, mert Petőfi biztosan nem volt köztük.

Végül tehát a III., IXa–b. és X. helyen lehetne kutatni...

– *A győztesek, vagyis az oroszok oldaláról tudunk egy elesettnek az exhumálásáról, amelyre már 1849/50 telén sor került. Szkarjatyin vezérőrnagy, Lüders vezérkari főnöke egy visszapattanó ágyúgolyótól rögtön az ütközet elején súlyosan megsérült, s délután meg is halt. Másnap temették el Segesváron, földi maradványait azonban fivérei a télen hazaszállították Oroszországba, szüleik birtokára, az orlovi kormányzásába.*

– Így van, a ma is álló, 1853-ban emelt Szkarjatyin-emlékmű alatt nem nyugszik senki. Az is kérdés azonban, hová temették az elesett oroszokat. Magyar részről kb. 440–500 volt az elesettek száma, az oroszok vesztesége pedig esetekben a hivatalos adatok szerint 41 fő. Az oroszok kb. 500 foglyot ejtettek, akiket Nagyszebenbe szállítottak. Bem azonban augusztus 5-én bevette Szebent, s a magyar foglyokat kiszabadította.

– *2001–2004 között körvonalázódott egy magyar–román közös segesvári katonai kutatásokra, feltárássra vonatkozó terv. Ennek mi lett a sorsa?*

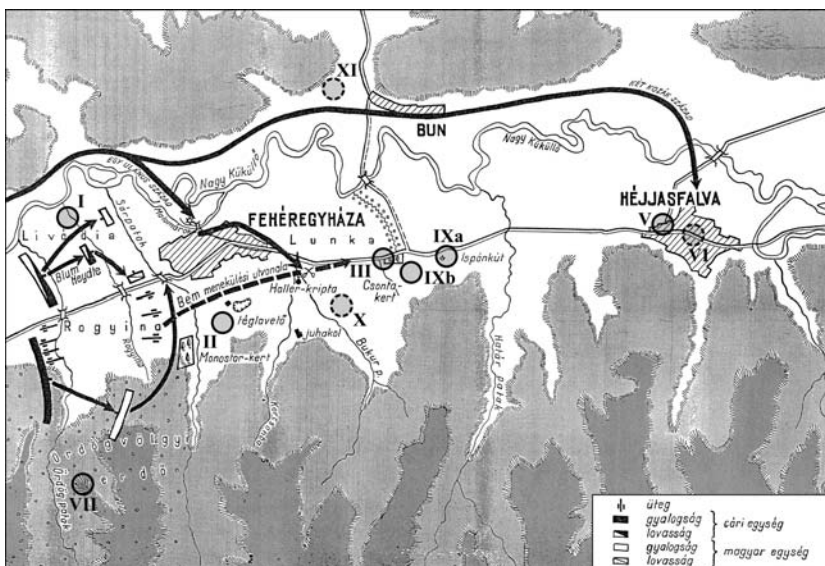
– Felvetődött, hogy az egykori csatateret érintő autópálya tervezett építése előtt érdemes volna modern kutatási eszközök és módszerek alkalmazásával (földradarral) az addig bolygatatlan területnek legalább az építkezés által érintett részét megvizsgálni. Meg kell jegyezni, hogy mára a helyszínnek csak kisebb része maradt bolygatatlan. A Hadtörténeti Múzeum akkori igazgatóhelyettese, Kedves Gyula alezredes és Krámer Iván alezredes, a Honvédelmi Minisz-

térium osztályvezetője képviselték a tervet, amelyhez sikerült megszerezni a román fél engedélyét is. 2004-ben azonban a Honvédelmi Minisztérium nem vállalta megvalósításának finanszírozását.

– *Mi a véleménye, milyen eredménye lehet egy ilyen vizsgálatnak?*

– Bár ezeknek a magyar–román katonai kutatásoknak magam is egyik munkatársa lettem volna, az eredményességet illetően inkább szkeptikus vagyok, legalábbis Petőfi sírjának megtalálhatóságát illetően. Hasonlóan Török Aurélhoz, aki 1885-ben úgy vélte már, hogy a megtalálhatóságnak „megvan a lehetősége, habár magának a megtalálásnak valószínűsége igen csekély”. (Megjegyezném azt is, hogy a ütközetben elesett csíkszentsimoni Endes Árpád századost édesanyja Lüders engedélyével rögtön az ütközetet követő napokban kerestette a csataterén, ahogy erről Otrobán Nándor későbbi orvos, 82. zászlóaljbeli társa beszámolt, de nem járt eredménnyel.) Természetesen az új, korszerű technika nagyobb lehetőségeket biztosít, bármiféle feltárást azonban széleskörű szakértői egyeztetésnek kell megelőznie. A tömegsírok helye, pl. a Csonta-kerti tömegsírre valószínűleg azonosítható lenne, de a költő esetleg magányos sírban nyugvó földi maradványainak megtalálására, mint mondtam, nem látok esélyt. Hiszen még azzal is számolnunk kell, hogy a megfutó honvédek tolongó tömegében menekülő költő halálára a nagy zűrzavarban senki nem figyelt föl, s a szemtanúi vallo-másokként kezelt emlékezések más személyekhez köthetők.

Rosonczy Ildikó

A segesvári (fehéregyházi) ütközetben elesett honvédek tömegsírsírai és néhány feltételezett magányos sír (nem feltárással alkalmas módon azonosított sírhelyek). Kovács László vázlatja

Áprilisi számunk az interjúban felvetett kérdésekhez hozzászólásokat közöl.